

ter också ideala och ofta använda platser för fredsförhandlingar.

En betydelsefull roll i kyrkolivet spelades av patronus för inte minst kloster. Ett klostrets patronus hade rätt till begravning i sitt kloster och släktens vapen kunde användas i klostrets dekoration och göra ett kloster till närmast ett släktmonument. Patronus kunde även använda klostret som representationslokal och i Londons kloster kunde parlamentssessioner liksom annan offentlig verksamhet, såsom kansli och möten med det kungliga rådet och andra organ, förekomma.

Brigitte Dekeyzer tar i sin artikel upp en delvis annan betydelse av patronus när hon studerar hur beställare av altarskåp avbildades i målningarna och inte minst utvecklingen av och de skilda betydelseerna av olika placeringar av beställarna i bilden och i helheten. I ett brett perspektiv sågs konsten som uttryck såväl för salighetslängtan som immanent nytthet.

Ett teoretiskt intressant perspektiv lyfts också fram av Sheila Sweetinburch. Det handlar om rummet, inte minst kyrkorummet, och hur det helgade rummet påverkade den lokala förståelsen av de i och för sig profana händelser såsom val och domstolsförhandlingar som ägde rum i kyrkan.

Några artikelförfattare har nämnts här, men det kunde lika gärna varit andra; artiklarna är genomgående av god kvalitet. Ämnesområdet kan av vissa ses som avsidat, men för den intresserade är detta en viktig bok och många debattfrågor idag får en belysning från en annan tid, en annan plats.

Vid genomläsningen slår mig högtidlighetens stora betydelse liksom hur komplex historien verkligen är bortom det principiella plan (lagstiftning, auktoriteter) vi ofta utgår från. Principerna verkar, visst, men realiteterna de utmynnar i kan variera mycket.

En motsvarande bok där landsbygden står i centrum vore välkommen.

Martin Bergman

David Grummett: *De Lubac. A Guide for the Perplexed. With a foreword by Avery Cardinal Dulles* (London: Continuum Books, T&TClark, 2007). 187 sid.

Guides for the Perplexed är en ambitiös serie med guider till olika teologer och olika teologiska teman. David Grummett är en ung och produktiv forskare vid University of Exeter, specialist på modern fransk katolsk teologi (och på teologi och vegetarianism). Henri de Lubac är just fransman, 1900-talsjesuit, en fundamentalteolog vars tänkande allt tydligare framstår som ett av de viktigaste när Vatikanum II:s texter växte fram. Själva boken vittnar om både bred och djup kunskap om hela de Lubacs författarskap, men be-

gränsar för det mesta blickfält och referenser till texter som finns översatta till engelska. Det finns de som är glada över sådant.

Boken är uppbyggd kring sju teman som delvis är anknutna till de Lubacs ibland dramatiska biografi. Hans levnadsöde är i sig intressant, men ganska välbekant och tröskas f.n. till leda i fransk heroiserande lubacforskning. När Grummett inte knyter teologin till forskningsföremålets biografi blir det riktigt bra; i synnerhet ingresserna till resp. kapitel är i dessa fall mycket väl genomarbetade och tydliggör radikaliteten och sammanhanget i de Lubacs teologi på ett ofta mycket elegant sätt.

Själva uppbyggnaden av de Lubacs teologiska värld är nämligen inte helt lättåtkomlig. Han förebar att han var historisk teolog och skrev ofta korta texter *ad hoc*, och han skrev aldrig någon ”dogmatik”. Mycket av hans positiva teologi finns dessutom i aforismer, skenbart utan sammanhang med varandra. I en analys med ambitionen att ta ett helhetsgrepp blir det därmed spännande att se hur författaren organiserar olika teman i förhållande till varandra.

Ansatsen i framställningen är de Lubacs nådelära: tanken att människan till sin natur söker skådandet av Gud – och därmed det grundskott de Lubac riktar mot nythomismens åtskillnad mellan natur och nåd. Sedan blir det spännande: nästa avsnitt förefaller först vara biografiskt, om de Lubacs antinazism under Andra världskriget. Grummett, som är samhällsvetare i botten, vill med detta visa hur kontexterna för, motivationerna till och följderna av de Lubacs teologi är i grunden politiska. Nådeläran implicerar nämligen att människan har frihet och samvete, och att det inte går att skilja sekulärt och andligt åt. Här pekar framställningen rakt in en postmodern diskurs om individ, samvete och samhälle.

Med denna infallsvinkel tror jag att Grummett förnävar det som hos de Lubac är mer fundamentalt: begreppet *humanité* (människlighet i ordets dubbla betydelse). Han talar knappast om människan som politisk, men däremot mycket tydligt om henne som social, och om ”dogmats sociala karaktär”. Den bok som mer än någon annan samlar alla teman i de Lubacs tänkande heter just *Catholicisme – les aspects sociaux du dogme*. Det är faktiskt en aning egendomligt att detta mycket centrala arbete spelar en ganska undanskymd roll i Grummetts analys. Grummett kunde också varit tydligare och visat hur de Lubac tänker sig samspelet mellan tro och politik på ett annat sätt än vad både *Action catholique* (t.ex. Jacques Maritain) och en del befrielsesteologi (t.ex. Johann Baptist Metz och Hans Küng) gjorde: de Lubacs *humanité* börjar i människan som andlig, sökande Gud, och utifrån detta bestäms sedan hur tillvaron är byggd. Det är vidare ett rimligt antagande att de Lubacs arbete med *sémaines*

sociales (1930-talet) på ett tydligare sätt än den mer spektakulära antinazismen var avgörande för utformningen av begreppet.

Det är möjligt – menar jag därmed – att inte samhällsläran, utan det bakomliggande *humanité*-begreppet kunde ha varit en bättre slagruta när Grummet sedan vill teckna hur de Lubacs ecklesiologi är uppbyggd. Poängen för Grummet är att samhällsläran såsom politik är ett genuint teologiskt tema, men detta påstående är faktiskt lättare att hitta stöd för om man börjar i *humanité* som tematisering. Det skulle innebära att kapitlet *Faith, belief and reason* med t.ex. boken *Sur les chemins de Dieu* skulle föregått kyrkokapitlet, och att paradoxböckerna hade fått en mer framträdande plats i framställningen. När Grummet ändå gör som han gör vittnar det kanske mest om det genomslag som tankemönstren från *Radical orthodoxy* (med t.ex. John Milbank och Graham Ward) har fått – inte alldeles fel eftersom denna utveckling i flera avseenden ligger i linje med *la nouvelle théologie*.

På ett motsvarande sätt skulle man också kunna anmärka att kapitlet om historiesynen borde ha kommit före det om *Scripture*. Detta handlar nämligen om mer än bibelsyn, eftersom de Lubacs hermeneutik är ett storstilat försök att med hjälp av den fyrfaldiga skriftexegesen tolka tillvaron och historien som i grunden teocentrisk.

Grummets sjunde och avslutande tema handlar om den del av de Lubacs författarskap som ytligt sett förefaller mest apart: hans forskning om Amida-buddhismen. Grummet vill här visa hur den religions-teologiska ansatsen i dessa böcker är både en nyckel till förståelsen av de Lubacs helhetsåskådning och ett föregripande av senare religionsteologi. Han är uppenbarligen väl insatt, och redovisar – egendomligt nog, för det gör han inte i de andra avsnitten – en ganska omfattande sekundär diskussion.

Med undantag för någon sida i epilogen finns nämligen i boken mycket litet om verkningshistoria och forskningsläge. Grummet är inte obekant med materierna – det finns en välgjord bibliografi. Möjligen är det ännu inte dags att sammanfatta detta vidsträckta område: forskning i Frankrike, Tyskland, Italien, på senare år också i USA och England pekar åt ganska olika håll. De Lubacs roll för Andra vatican-konciliet är troligen underskattad, hans inflytande på påvarna Wojtyła och Ratzinger är biografiskt väldokumenterat men knappast systematiskt analyserat.

Mina påpekanden är naturligtvis marginella. ”Perplex” kan på svenska betyda (som engelska *perplexed*) ”förbryllad”, men också ”häpen”. För Grummets bok gäller bådaderna – han är en bra ”guide för den perplexe”, och gång på gång får man säga ett häpet ”Aha!”

Luce Irigaray: *Sharing the World* (London: Continuum, 2008). xxi + 136 sid.

Luce Irigaray är psykoanalytiker och filosof från Belgien men sedan många år verksam i Frankrike. De senaste åren har hon publicerat flera böcker direkt på engelska. *Sharing the World* är strukturerad så att efter en introduktion kommer fyra jämnstora avsnitt, vart och ett indelat i fyra kapitel, varpå följer ett efterord. Irigaray inleder med att måla upp några huvuddrag i vad hon vill säga. Bland annat menar hon att den västliga kulturen är i behov av en omorientering mot två, inte ett, subjekt. Detta skulle bland annat bidra till att bryta totaliteten och i förlängningen göra det möjligt att skapa historiska förändringar utan krig och förstörelse.

I det första avsnittet efter inledningen fortsätter hon på den stigen. Problem identifieras och formuleras: västvärldens tänkande har begränsat sig till enställig subjektivitet trots att två krävs för dialog. Väst har missat att skapa en kultur kring begär och attraktion; som det ser ut nu är dessa antingen bannlysta och icke-aktuella eller så står de för en kaotisk och i förlängningen förödande frisläpplighet. Det är vidare en tragedi att västvärlden varit oförmögen att handskas med skillnader. Den paradigmatiska skillnaden är för Irigaray könsskillnaden. Denna aktualiserar förhållandet mellan natur och kultur, mellan det existerande och det vardande, och relationen till den egna kroppen. En annan tråd i detta avsnitt, och en intressant sådan, är diskussionen av intimiteten. Irigaray ger bilder av vår gästfrihet i vilken vi endast marginellt eller inte alls är i stånd att ta emot en gäst på de specifika premisser som gäller för det alldeles specifika mötet med just den eller den personen och inte med en gäst vilken som helst. Poetiskt men ändå sakligt talar hon om en hållning där vi inreder ett gästrum där gäster – vilken gäst som helst – kan komma på besök. Det är därför tunt på intimitet och det partikulära mötet är svagt.

Det andra avsnittet i boken handlar om Mötet. Irigaray blandar en del ganska självklara saker, som att vara människa är att vara i gemenskap och att ett möte också förutsätter en förankring i sig själv, med annat. När hon borrar lite djupare vilar hon mycket på Emmanuel Lévinas även om hon inte tillstår det. Hon talar om mötet i vilket ansvar eller ansvarskänsla väcks och att just detta konstituerar ett möte mellan två subjekt.

I det tredje avsnittet fortsätter och fördjupas resonemanget kring att födas från bokens tidigare avsnitt. Detta kombineras med nya och intressanta tankar om